

BESPREKINGSARTIKEL

De emotionele opmaak van revolutionairen

De politieke (revolutie-)biografie en het vraagstuk van de emotie-duiding

Edwina Hagen

Besprekingsartikel naar aanleiding van: Peter J. Tomson, *Cornelis van Foreest. Beginselvast bestuurder in een tijdperk van revoluties (1756-1825)* (Hilversum; Verloren 2021); Pim Waldeck, *Maarten van der Goes van Dirxland. (1751-1826). Nederlands eerste minister van Buitenlandse Zaken.* (Nijmegen; Vantilt 2017) en Jan Postma, *Alexander Gogel (1765-1821). Grondlegger van de Nederlandse staat* (Hilversum; Verloren 2017).

Dit is een thematisch besprekingsartikel van een drietal biografieën over politici die actief waren tijdens de Nederlandse revolutie van de laat achttiende eeuw: Cornelis van Foreest, Maarten van der Goes en Alexander Gogel.¹ Het recenseert alleen de manier waarop de biografen, respectievelijk Peter J. Tomson, Pim Waldeck en Jan Postma, de emoties van hun hoofdpersoon duiden. De opvallende prominentie die zij aan deze thematiek geven, markeert namelijk een historiografische trendbreuk met de Bataafse biografieën die voorheen verschenen.² *Spoiler*: de biografen doen dit niet met verwerking van emotiehistorische literatuur. Toch opent de binnen dit

vakgebied internationaal gepostuleerde aanname, dat emoties tijdens de revoluties aan het eind van de achttiende eeuw belangrijke drijvende politieke factoren zijn geweest, nieuwe biografische onderzoeksmogelijkheden.³ Dit artikel beoogt een bescheiden aanzet te geven tot verdere doordenking daarvan.

History of Emotions is een aftakking van cultuurgeschiedenis die al enkele decennia bestaat, maar vooral de laatste jaren snel groeit en een ontwikkeling heeft doorgemaakt die juist voor politieke biografen interessant kan zijn. Emoties, ook politieke, werden aanvankelijk vooral bestudeerd als het *gevolg* van normatieve, historisch- en cultuurbepaalde invloeden.⁴ Tegenwoordig gelden ze evenzeer als *oorzaak*.⁵ Sommige

1 De afgelopen jaren was ik als copromotor betrokken bij de totstandkoming van twee biografische proefschriften over Bataafse revolutionairen: C.H.H. de Vries, *Gespierde zielen. Johannes Lublink (1736-1816): menslievendheid, sociabiliteit en welzijnspolitiek in de achttiende eeuw* (Hilversum 2020) en Tanja Wasenberg, *Jacob Blauw 1759-1829. Rebelleren voor vrijheid en vaderland* (Hilversum 2022). Deze ervaring vormt mede de basis van dit artikel. Inspirerend waren ook enkele emotiehistorische congressen die ik bezocht, in het bijzonder 'History of Emotions Conference', George Mason University, Fairfax, Virginia, USA, 1-2 Juni 2018 (met dank aan NWO-Aspasia-gelden).

2 Bijvoorbeeld: Simon Vuyk, *Jacob Kantelaar, veelzijdig verlicht verliezer 1759-1821* (Zwolle 2005).

3 Een inspirerend voorbeeld van een emotiehistorische politieke (dubbel)biografie is: G.J. Barker-Benfield, *Abigail and John Adams. The Americanization of Sensibility* (Chicago 2010).

4 Peter N. Stearns and Carol Z. Stearns, 'Emotionology. Clarifying the History of Emotions and Emotional Standards,' *American Historical Review* 90.4 (October 1985) 813-836.

5 Over het (politieke) effect van emoties: William Reddy, *The Navigation of Feeling. A Framework for the History of Emotions* (Cambridge 2001); Reddy, 'Sentimentalism

dixhuitemisten zien ze zelfs als dé centrale motiverende factor van de revoluties van de laatachtste eeuw.⁶ Niet de vragen wat en waarom mensen voelen wat ze voelen staan centraal, maar wat de impact van hun gevoelens is op wat ze *doen*. En dan vooral in het actiegerichte machtsdomein van ‘de’ politiek.⁷ De verruiming van de opvatting over wat onder *politiek* kan worden begrepen heeft eraan bijgedragen dat emoties nadrukkelijker kunnen worden beschouwd als deel van de publieke arena, in plaats van alleen als deel van de privé- en literaire sfeer.⁸ Als onderdeel van een collectief gedeelde sociale cultuur (het ‘emotioneel regime’) kunnen emoties van mensen en massa’s tot politieke actie aanzetten.⁹ Emotiehistorici onderkennen emoties dus als *agent of change*, als een constitutief ingrediënt van ingrijpende politieke gebeurtenissen.

Belangrijker in biografisch verband is dat emotiehistorici tegelijkertijd benadrukken dat ook de *agents* zelf ertoe doen.¹⁰ De rol van

het individu in de geschiedenis stijgt hiermee hoger op de historische onderzoeksagenda en dit geeft ook de ‘revolutie-biografie’ hernieuwde academische relevantie.¹¹ Dit geldt voor biografisch gerichte studies in allerlei soorten en maten, en dus ook voor die van meer traditionele politiekhistorische snit over nationaal invloedrijke leidersfiguren en staatslieden – in de vroegmoderne tijd meestal mannen – zoals Van Foreest, Van der Goes en Gogel.¹² Voor een meer moderne emotiehistorische twist kan overigens ook licht worden opgestoken bij het wat bredere spectrum van *life writing studies*, ook al is dit vakgebied vooral gericht op het politiek potentieel of *agency* van levens die lange tijd slechts leken te bestaan in de marge van de mainstream geschiedschrijving. Al vóór de *emotional turn*, en mede onder invloed van genderstudies, leverden bestudeerders van historische *life writers* bijdragen over emoties (onder andere in relatie tot lichamelijke) in biografisch onderzoek.¹³ Ook is veel gereflecteerd over de relatie tussen biograaf en het object van studie, en over de manier waarop emoties een rol spelen in het biografisch onderzoek zelf.¹⁴

and Its Erasure. The Role of Emotions in the Era of the French Revolution’, *The Journal of Modern History* 72.1 (2000) 109-152.

6 Toonaangevend is: Nicole Eustace, *Passion is the Gale. Emotion, Power, and the Coming of the American Revolution* (Chapel Hill 2008); Nicole Eustace, *1812. War and the Passions of Patriotism* (Philadelphia 2012).

7 Meest recent: Ute Frevert e.a., *Feeling Political. Emotions and Institutions since 1789* (Londen 2022).

8 Ook in Nederland worden emoties al decennia door historisch letterkundigen bestudeerd, ook in relatie tot politieke doorwerkingen. Zie hiervoor: Inger Leemans en Gert-Jan Johannes, *Worm en donder. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1700-1800: de Republiek* (Amsterdam 2017).

9 Dit is een thematiek die overigens al langer wordt bestudeerd door sociale wetenschappers. Zij kijken naar emoties als mobiliserende factor op *collectief* niveau, in de context van grotere structuren en processen. Zie bijvoorbeeld: Jean-Pierre Reed, ‘Emotions in Context. Revolutionary Accelerators, Hope, Moral Outrage, and Other Emotions in the Making of Nicaragua’s Revolution’, *Theory and Society* 33.6 (December 2004) 653-703.

10 Willem Frijhoff, ‘Emoties in het kwadraat’, *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der*

Nederlanden – The Low Countries Historical Review 121.2 (2006) 284-291.

11 Zie voor een pleidooi voor een emotiehistorische biografiebenadering, o.a.: Barbara Taylor, ‘Separations of Soul: Solitude, Biography, History’, *The American Historical Review* 114.3 (2009) 640-650.

12 Zie voor een emotiehistorische politiek biografische benadering bijvoorbeeld: David A. Bell, *Men on Horseback. The Power of Charisma in the Age of Revolution* (New York 2021).

13 Zie voor een recent overzicht van deze literatuur: Meritxell Simon-Martin, ‘Narrative Agency at the Interface of Embodiment and Emotions. The North-American Epistolary Diary of Barbara Bodichon’, *Life Writing* 19.2 (2022) 169-189.

14 Kerstin Maria Pahl, ‘Biography and Emotional Practice’, in: Hans Renders and David Veltman eds., *Fear of Theory. Towards a New Theoretical Justification of Biography*. *Biography Studies*, 3 (Leiden 2022). Zie ook: Hans

Biografisch gericht emotie-onderzoek vormt ook reeds onderdeel van de recente historiografie over de Bataafs-Franse periode, de tijd van Van Foreest, Van der Goes en Gogel.¹⁵ Voorliggende biografieën over deze bewindslieden getuigen in de eerste plaats van een toegenomen politiekhistorische belangstelling voor het revolutietijdvak. Die dateert al van de negentiende eeuw, maar leefde pas echt op vanaf de jaren tachtig van de vorige eeuw en lijkt zich de laatste jaren opvallend vaak voort te zetten in de vorm van politieke biografieën.¹⁶ Cor de Vries' recente *Gespierde zielen* over volksvertegenwoordiger Johannes Lublink is in dit opzicht een historiografisch novum. Het is in zekere zin een biografie, maar meer nog een cultuurhistorische revolutiestudie waarbij emotiegeschiedenis wordt ingezet als overkoepelend verklaringsmodel.¹⁷ Helemaal nieuw is het biografisch vraagstuk van emotie-duiding natuurlijk niet.¹⁸ Nederlands eerste psychobiografie verscheen meer dan een eeuw geleden en betrof de aanstichter van de Nederlandse revolutie, Joan Derk

van der Capellen.¹⁹ Van der Capellens zelfverklaarde 'doldriftige' aard vormde voor de analyse van biograaf Murk de Jong Hendrikszoon belangrijke biografische bouwstof. Hij verdedigde de these van een 'psychisch dualisme'. Aan de ene kant neigde Van der Capellen naar een 'revolutionair temperament', aan de andere kant opereerde hij volgens De Jong politiek juist uiterst tactvol.²⁰ Het door de schrijver gebezigde (historisch wetenschappelijk toch wat dubieuze) psychohistorische genre, werd met Max Gallo's *Robespierre the Incorruptible. A Psycho-Biography* opnieuw populair in de jaren zeventig van de vorige eeuw. Dat legde toen bijzondere belangstelling aan de dag voor (psychisch getroebleerde) ontketenaars van revoluties, die ten tonele werden gevoerd als bepalende factoren voor de loop van de politieke en staatkundige geschiedenis.²¹

De wijze waarop de hier centraal staande biografen Peter J. Tomson, Pim Waldeck en Jan Postma emoties adresseren, is uiteraard veel eigentijdser en van een geheel andere orde. De biografen voegen zich in dit opzicht niet naar emotiegeschiedenis, maar naar de moderne politieke geschiedschrijving. Ook politieke historici en biografen zijn meer gespist geraakt op emoties.²² Dit betekent vooral dat

Renders, Binne de Haan en Jonne Harmsma, *Biographical Turn. Lives in history* (Londen/New York 2016).

¹⁵ Zie noot 47.

¹⁶ Onder andere: Tom Nieuwenhuis, *De politieke dominee 1743-1812. Ijsbrand van Hamelsveld* (Hilversum 2022).

¹⁷ Lublink wordt op grond van zijn ideologische omarming van 'mensenliefde' geportretteerd als een exponent van de gevoelige Verlichting. Dat gaat echter niet over de persoon zelf maar over de wijze waarop Lublink mensenliefde als maatschappelijk hervormingsideaal praktisch vertaalde naar welzijnspolitieke initiatieven op het gebied van onder meer onderwijs en armenzorg. Daarmee is het een waardevolle bijdrage, maar geen klassieke politieke biografie.

¹⁸ J.W. Schulte Nordholt, 'Een monument voor Van der Capellen?', *De Gids* 144 (1981) 295-305. Over psychobiografie: Antoon van den Braembusche, 'Het biografisch element in de geschiedschrijving. Een geschiedtheoretische verkenning', *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* 15 (1989) 26-60, aldaar 35-40.

¹⁹ M. de Jong Hendrikszoon, *Joan Derk van der Capellen. Staatkundig levensbeeld uit de wordingstijd van de moderne democratie in Nederland* (Groningen 1921).

²⁰ De Jong, *Joan Derk van der Capellen*, 523.

²¹ Psycho-historische hypothesen over revolutionaire levens gingen nogal eens uit van het 'rebels are born' idee: Lawrence Kaplan and Carol Kaplan, 'Psychohistory and Revolution. A Critique of Some Recent Psychohistorical Studies of Revolutionaries', *Journal of Thought* 17.1 (Spring 1982) 53-67.

²² Remieg Aerts, Janny de Jong en Henk te Velde, *Het persoonlijke is politiek. Egodocumenten en politieke cultuur* (Hilversum 2002); Henk te Velde, 'The Opening Up of Political History', in: Willibald Steinmetz, Ingrid Gilcher-Holtey and Heinz-Gerhard Haupt eds., *Writing Political History Today* (Frankfurt am Main 2013) 383-396. Zie ook: Catrien Santing, "Vergeet de hartstocht niet".

zij oog hebben voor 'het persoonlijke', met inbegrip van emoties, als onderdeel van politieke stijlen.²³ Deze richting is bijzonder verrijkend gebleken voor de politieke biografie over politici vanaf de negentiende eeuw tot nu.²⁴ Zonder al te veel gepsychologiseer, want sinds historici als Jan Romein en Samuel Dresden biografen daarvoor waarschuwden, geldt dat nog altijd als controversieel.²⁵

De vraag is of een moderne politiekhistorische invalshoek in emotiehistorisch opzicht wel zo volledig recht doet aan de periode waarin de Bataafse politici furore maakten. Geboren midden achttiende eeuw en overleden in de jaren twintig van de negentiende eeuw, stonden zij met het ene been in het ancien régime en met het andere been in de vroeg democratische wereld. De 'revolutiebiografie' beweegt zich daarmee op het breukvlak van verschillende (en deels elkaar overlappende) politieke culturen. Dit legitimeert de biograaf aan te haken bij zowel historische revolutiestudies als

De zin van gevoeligheid in de politieke geschiedenis', *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden – The Low Countries Historical Review* 121.2 (2006) 269-277; Hans Renders en Gerrit Voerman eds., *Privé in de politieke biografie* (Amsterdam 2007); Jacques Dane en Hans Renders eds., *Biografie & Psychologie* (Amsterdam 2007).

23 Henk te Velde, *Stijlen van leiderschap. Persoon en politiek van Thorbecke tot Den Uyl* (Amsterdam 2002); Remieg Aerts, 'Emotie in de politiek. Over politieke stijlen in Nederland sinds 1848', *Jaarboek voor Parlementaire geschiedenis* (Nijmegen 2003) 12-25.

24 Bijvoorbeeld: Piet Hagen, *Politicus uit hartstocht. Biografie van Pieter Jelles Troelstra* (Amsterdam 2011); Jeroen Koch, *Abraham Kuyper een biografie* (Amsterdam 2006).

25 Jan Romein, *De biografie. Een inleiding* (Amsterdam 1946); Samuel Dresden, *De structuur van de biografie* (Den Haag/Antwerpen 1956); Jos Perry, 'Druk debat rond het sleutelgat. Nieuwe theorieën over de biografie in Nederland', *Biografie Bulletin* 17 (Amsterdam 2007) 52-56. Over (het niet-)psychologiseren in (o.a.) politieke biografieën: Hans Renders, 'Het zelfbewustzijn van de biograaf. Waarom de biografie geen roman is', *Zacht Lawijd* 6 (2006-2007) 67-81.

contemporaine politieke geschiedenis. Tegelijkertijd is de politieke cultuur van voor 1800 anders dan die van erna. Zo laat de grens tussen openbaar en privé, als ook die tussen andere (veronderstelde) opposities, zoals tussen rede-emotie en mannelijk-vrouwelijk, zich voor deze periode anders waarden. Bij beide historiografische velden (die uiteraard niet geheel van elkaar zijn te scheiden), is het interessant wat een scherp(er) afgestelde microhistorische lens op emoties mogelijk nog meer te zien geeft. Remieg Aerts wijst erop dat de politieke emoties op microniveau nauw verweven zijn met de tijdgebonden context van politieke debatten en parlementaire omgeving. Dat geldt ook voor de typeringen in oudere bronnen en juist daarom heeft het volgens hem 'weinig zin emotie in de politiek te traceren op het microniveau van afzonderlijke politici (...)'.²⁶ De duiding van emotie-uitingen vergt inderdaad nogal wat periode-specialistische (bron)kennis. De omschrijvingen van emoties verschillen per tijd en (politieke) omgeving, zelfs al lijken ze soms voor ons één op één herkenbaar. Verder terug in de tijd wordt het duiden van emoties steeds moeilijker, vooral door een totaal ander 'gevoelsvocabulary'.²⁷ Voor een minutieuze reconstructie komt de detaillistische, brongerichte en kwalitatieve werkwijze van biografen dan ook goed van pas.

Biografie, emotie en revolutie

De (geslaagde) ambitie van de auteurs is overduidelijk geweest om mooie biografische monumenten op te richten voor hun hoofdpersonen als Nederlands eerste

26 Aerts, 'Emotie in de politiek', *Jaarboek voor Parlementaire geschiedenis* (2003) 12-25, aldaar 15.

27 Zie voor een uitvoerige analyse: Dorothee Sturkenboom, *Spectators van hartstocht. Sekse en emotionele cultuur in de achttiende eeuw* (Hilversum 1998).

democratische besluitvormers, een begrijpelijk antwoord op de jarenlange miskennis van de Bataafs-Franse periode. Postma is hierover het meest uitgesproken. Volgens hem hoort Gogel thuis in de eregalerij van Nederlandse staatslieden. Maar ook de twee andere auteurs worden duidelijk gedreven door de wens hun held in te schrijven in de moderne politieke geschiedenis. Politiek historici verbreedden hun blikveld de laatste jaren steeds meer naar de laatachtttiende eeuw en omarmden inmiddels ook het biografisch genre als potentieel vernieuwend voor het vakgebied.²⁸ Sec en zakelijk, lijken de (onder)titels van de biografieën een bevestigingsbewijs af te willen geven van een welverdiende plaats in de politiekhistorische canon.²⁹ Waldeck, biograaf van Van der Goes, houdt het bij 'Nederlands eerste minister van Buitenlandse Zaken'; Postma, Gogels biograaf, bij: 'grondlegger van de Nederlandse staat'. Tomsons keus is iets suggestiever, maar evenzeer een statement: 'Beginselvast bestuurder in een tijdperk van revoluties'. Alle drie biografen, overigens net als hun onderwerp mannen van hoge statuur (Tomson is emeritus-hoogleraar, Waldeck oud-diplomaat en Postma oud-burgemeester), hebben zich vanuit hun eigen bijzondere expertise tot het uiterste ingespannen om het bestuurlijke en maatschappelijke functioneren, de intellectuele vorming en de staatkundige ideeën van hun hoofdpersoon zo precies mogelijk te reconstrueren. Zo

28 J.Th.J. van den Berg en J.J. Vis, *De eerste honderdvijftig jaar parlementaire geschiedenis van Nederland, 1796-1946* (Amsterdam 2013); Herman Langeveld, 'Het nut van de politieke biografie. De levensbeschrijving als vergrootglas', *Biografie Bulletin* 15.3 (2005) 4-8.

29 De opname van bijdragen over Van der Goes (Waldeck) en Gogel (Postma) in *Slotakkoord* wijst ook enigszins in die richting: Dorothee Slijkerman en Henk te Velde eds., *Slotakkoord. Het einde van politieke levens* (Amsterdam 2020).

hoort dat ook in kritisch interpreterende, lineaire en feitelijke biografieën.

Intussen staan de biografen met hun historiografische oriëntatie ver af van de politieke heldenverering zoals gebruikelijk is in de Amerikaanse en Franse revolutie-historiografie. Epitheta als charismatisch en heroïsch worden in alle drie biografieën nagenoeg niet gebezigd. Integendeel. Hoewel in de Nederlandse historiografie de benaming 'revolutionair' volledig is ingeburgerd, typeren Tomson, Waldeck en Postma hun hoofdpersonen veeleer als gematigde staatsfunctionarissen, eminente en erudiete oprichters van nog altijd bestaande ambtelijke, politieke en maatschappelijke instituties. Belastinghervormer Gogel had volgens Postma 'weinig uitstraling' maar was wel een 'ideologische geïnspireerde politicus'.³⁰ Slechts eenmaal noemt hij hem 'een revolutionair' (in een paragraaf over hem waarin Gogel zich als 'radicale activist' voorstander betoonde van Franse militaire hulp bij de omwenteling). Volgens Waldeck was Van der Goes afkerig van 'militante revolutionaire taal'.³¹ Tomson typeert Van Foreest bovenal als een 'realistisch' bestuurder, die als 'staatsrechtelijk denker' botste met meer archetypische revolutionairen, zoals zijn tegenstrever Jan Greeven, een idealistische volksopvoeder.³²

Voor Tomson geldt het wat minder, maar Waldeck en Postma zijn zeer uitgesproken over het belang van het emotionele profiel als het aankomt op het verklaren van de door hun hoofdpersoon gevoerde politiek.³³ De door Waldeck gekozen invalshoek van 'de persoonlijke beleving' houdt in dat hij Van der Goes bovenal als 'mens met sterke

30 Postma, *Gogel*, 20-21.

31 Waldeck, *Maarten van der Goes*, 323.

32 Tomson, *Cornelis van Foreest*, 173.

33 Postma verwijst hiervoor (p. 20, noot 59) naar Te Velde's 'The Opening Up of Political History', 394.

en zwakke kanten' wil duiden.³⁴ Hij ruimt hiervoor zelfs het hele slothoofdstuk in. Daarin analyseert hij Van der Goes' succesbevorderende persoonlijke eigenschappen. Deze acht de auteur behulpzaam bij het verklaren van de invloed van Van der Goes' beleid op zijn politieke opdracht de onafhankelijkheid van Nederland te bewaren. Postma signaleert bij Gogel een 'authentiek imago' dat hij politiek kon uitbuiten. De biograaf ziet deze aangewende emotionaliteit als een politiek instrumentarium, waarmee Gogel oprecht trachtte over te komen. Postma verbindt het emotionele dus met het politieke, als deel van een bewust geconstrueerde publieke identiteit. Als enige probeert hij zijn persoonsanalyse historiografisch te verantwoorden, met de formulering van een authenticiteits-these. Hiervoor verwijst hij naar de politieke cultuur van de Bataafse republiek, en deels naar Henk te Velde's *Stijlen van leiderschap*.³⁵

Om terug te komen op de vraag die in de inleiding opgeworpen werd: zijn diachronische toepassingen van emotie-gerelateerde inzichten uit de moderne politieke geschiedschrijving op de laat achttiende-eeuwse *Age of Feeling* wel zo dienstig voor de contextualisering van het gevoelsleven van de beschrevenen? De auteurs neigen ertoe de door hen getraceerde aan- of afwezigheid van al dan niet publiekelijk getoonde emoties te beschouwen als uitingen van een hoogst individueel emotioneel profiel, en minder van heersende conventies en daarmee, tot op zekere hoogte als een historisch bepaalde constructie. Sprekend voor het ontbreken van een gedeeld passend kader om afzonderlijke

(bron)vondsten in een breder periode-specifiek perspectief te kunnen plaatsen, vormen de opvallend vergelijkbare bewoordingen waarmee de gebiografeerden neergezet worden als rationeel. Waldeck benadrukt dat Van der Goes' oog had voor de emoties waarmee raadpensionaris Rutger Jan Schimmelpenninck vlak voor zijn gedwongen aftreden in 1806 worstelde. Maar het persoonlijk belang was bij Van der Goes ondergeschikt aan het landsbelang.³⁶ Waldeck noemt hem een 'koele ambtenaar-politicus'; een 'realist', een man 'van de rede', een 'compromisfiguur'; 'zeker niet van het hoofdstuk haat'; veeleer een 'pragmatisch bestuurder' en een 'technocraat'.³⁷ Deze kwalificaties van Waldeck sluiten nauw aan bij die van Van der Goes zelf, die volgens zijn biograaf bewust een beeld van zichzelf cultiveerde van 'non-politicus'.³⁸ Eenzelfde beeld van de Bataafse bestuurder als een onverstoorbare 'regent' rijst ook op uit de biografie van Tomson over Van Foreest. Ook deze biograaf meent dat zijn protagonist zijn 'publieke profiel' manipuleerde en 'eigenlijk geen politicus' was.³⁹ Hetzelfde geldt voor Gogel die zich eveneens bewust als 'non-politicus' (zij het 'met het hart op de tong') zou hebben voorgedaan (maar dat in feite niet was).⁴⁰

Deze onderling sterk vergelijkbare observaties van een soort gepretendeerde onverstoorbaarheid zijn mogelijk minder individueel dan zij op het eerste gezicht lijken. De politieke cultuur van toen was bijvoorbeeld nog deels beïnvloed door oude stoïsche ideeën.⁴¹ De notie van de

34 Waldeck, *Maarten van der Goes*, 319.

35 Postma verwijst (p. 21) naar Te Velde's *Stijlen van leiderschap*. Te Velde betoogde elders dat authenticiteit als politiek ideaal pas is opgekomen in de jaren zestig van de vorige eeuw: Te Velde, 'Authenticiteit en politiek', *Krisis. Tijdschrift voor Filosofie* 76 (1999) 35-45.

36 Waldeck, *Maarten van der Goes*, 279.

37 Waldeck, *Maarten van der Goes*, 229, 12, 77, 321, 338, 325.

38 Waldeck, *Maarten van der Goes*, 321.

39 Tomson, *Cornelis van Foreest*, 12.

40 Postma, *Alexander Gogel*, 194, 320, 271, 335.

41 Joris Oddens, 'Martelaars van Staat. Bataafs stoïcisme en de politieke gevangenschap op Huis ten Bosch in 1798', *De Negentiende Eeuw* 38 (2014) 294-314.

professionele beroepspoliticus was nog in ontwikkeling en sterk gestempeld door het streven publiekelijk een klassiek republikeins gezicht van deugdzaamheid op te houden. Postma heeft hier aandacht voor, maar toch lijkt hij, net als de andere biografen, tevens te grijpen naar een meer modern idee van beeldvorming. Net als Tomson en Waldeck gaat Postma uit van een met opzet gecreëerde publieke persona.

De emoties die de biografen wel signaleren, lijken niet alleen enigszins strijdig met het voorgaande beeld van kalme onwankelbaarheid, maar zijn eveneens opvallend parallelle bevindingen. Gauw kwaad zijn is een karakterisering die vaker terugkeert. Ook dit aspect had goed kunnen worden gezien vanuit de eigenheid van de toenmalige politieke cultuur, en in dit geval meer specifiek vanuit het perspectief van al bestaand onderzoek naar de veranderende rol van revolutionaire (geest)drift. Zowel bij Gogel als Van der Goes blijkt de mate waarin zij hun emoties in de hand hadden van doorslaggevend betekenis voor de beoordeling van hun (post-)revolutionaire politieke geschiktheid. Van der Goes kon volgens Waldeck 'enorm somberen en knorrig zijn'.⁴² Dit gedrag was voor Lodewijk Napoleon zelfs mede aanleiding om hem als minister te ontslaan.⁴³ Gogel was volgens Postma iemand die zich bij zijn beslissingen bij tijd en wijle liet leiden door 'emoties'. Hij was 'een moeilijk mens met een grillige aard'; 'bot, arrogant, en vooral eigengereid'; 'fel' en ook 'impulsief'. Tijdgenoten ervoeren veel 'geknor' en 'boosheid', 'norschheid' stroefheid en 'ondraaglyke stijfhoofdigheid'; of juist een 'koele behandeling van mensen'.⁴⁴ Gogel gaf zelf toe dat zijn driftige karakter hem politiek soms in de weg zat. Nadat hem een post was aangeboden bekende hij: 'ik ben

wat driftig, dan word ik boos en laat los zodat als dit wat veel gebeurt, ik misschien het ongelukkige ogenblik zal zien, dat men mij niet meer hebben wil'.⁴⁵ Canneman, vriend en mede-politicus, liet hem op een later moment in zijn carrière weten dat men hem in Den Haag zag als een 'te onhandelbaar' man met 'te weinig tact van omgang met mensen (...) om ooit een goed Minister te kunnen zijn'.⁴⁶ Het gedrag van de 'driftige' politicus zou een residu kunnen zijn van een tijdens de Bataafse republiek veel breder gepropageerde politieke identiteit. De revolutie intensiverde de politieke gemoederen. In de Nationale Vergadering gold een bewust gecultiveerde retorische praktijk. Daarbij was het de redenaars toegestaan zich voor het oog van de toeschouwers op de publieke tribunes theatraal te verliezen in revolutionaire 'geestdrift'.⁴⁷ Hoe het zij, Van der Goes en Gogel viel het zwaar zich te onderschikken aan het nieuwe politieke én emotioneel regime van de jaren erna. Beiden leden onder het wispelturige en neurotische gedrag van Lodewijk Napoleon.⁴⁸

Dat de biografen impliciet de lijn door trekken van de moderne politiekhistorische biografiebenadering die veel aandacht heeft voor het persoonlijke in de politiek blijkt ook uit het feit dat de eega's actief in de verhalen

45 Postma, *Alexander Gogel*, 140.

46 Postma, *Alexander Gogel*, 195.

47 Edwina Hagen en Inger Leemans, 'Een 'vuurige' aandoening van het hart' – Drift en geestdrift in het Nederlands theater en de Nationale Vergadering, 1780-1800', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 126.4 (2013) 530-547; Joris Oddens, 'Een lam republikeintje als ik. Jacob Hahn, het achttiende-eeuwse gevoelsdenken en de ordeverstoringen in de Nationale Vergadering', in: Peter van Dam, Bram Mellink en Jouke Turpijn eds., *Onbehagen in de polder. Nederland in conflict sinds 1795* (Amsterdam 2014) 139-162. Zie ook: Edwina Hagen, 'Fashioning the Emotional Self. The Dutch Statesman Rutger Jan Schimmelpenninck (1761-1825) and the Cult of Sensibility', *BMGN – Low Countries Historical Review*, 129.2 (2014) 138-162.

48 Waldeck, *Maarten van der Goes*, 320; Postma, *Alexander Gogel* 271.

42 Waldeck, *Maarten van der Goes*, 329.

43 Waldeck, *Maarten van der Goes*, 320.

44 Postma, *Alexander Gogel*, 20, 321, 20, 123, 172, 194-195.

betrokken worden. Waldeck verbindt het emotionele vooral met het persoonlijke en scheidt dit radicaler dan Postma van het politieke, door opmerkingen daarover (bijvoorbeeld over intieme familieperikelen als overspel of zelfmoord) strikt te reserveren voor de noten.⁴⁹ Hij gaat dieper in op Van der Goes' eerste huwelijk. Zijn echtgenote, Geertruida Francisca de Eerens, zou volgens de biografie 'een sterke en betrokken vrouw' zijn geweest van wie Van der Goes veel steun kreeg, 'zowel emotioneel als rationeel'.⁵⁰ De hevige verliefdheid op zijn tweede vrouw, Constance Louise de Bosset, apart behandeld in een paragraaf 'laster en liefde', verstoort de politieke vertrouwensband met Schimmelpenninck, die meende dat zij voor een ministersvrouw te weinig sociaal en representatief was, en daarmee de professionele positie van haar echtgenoot ondermijnde.⁵¹

Ook Postma lokaliseert de emoties van zijn protagonist deels in de huiselijke sfeer. Gogel, die zelf zo hard werkte dat hij 'regelmatig op de rand van overspanning' verkeerde, was volgens Postma bovenal een 'famieliman' die grote waardering had voor de wijze waarop zijn veel jongere echtgenote, Catharina van Hasselt, haar 'huiselijke en moederlijke taken' vervulde.⁵² Maar ook deze voorstelling van zaken laat zich volgens Postma interpreteren als onderdeel van de constructie van Gogels politieke imago. Gogel creëerde een reputatie van politieke betrouwbaarheid door zich te profileren als een man met een 'geordend privéleven, vrij van ondeugden'.⁵³ Het openlijk ambiëren van een publiek ambt kon worden beschouwd als een verkeerde hang naar macht.⁵⁴ Hier

refereert Postma overigens tevens aan de mores ontleend aan de klassiek republikeinse traditie, waarnaar Gogel zich als 'authentiek' getypeerde politicus eigenlijk veel meer modelleerde. Gogels verheerlijking van het huiselijk geluk diende om te onderstrepen hoe groot het offer was dat hij bracht om alle tijd vrij te maken voor de publieke zaak.⁵⁵

Tomson, overigens zelf via de moederlijke lijn nazaat van Van Foreest, heeft eveneens belangstelling voor de echtgenote, Jeanette van Delen, wat ook blijkt uit een portret van haar op de achterflap. Van Delen zou zich hebben gehouden aan 'de dienende rol van de vrouw' die naar Tomson meent, in haar tijd was voorgeschreven. Niettemin probeert Tomson haar eigenstandige doen en laten uit de overgeleverde archiefsnippers te destilleren en vangt hij soms een glimp op van haar 'originele eigen persoonlijkheid'.⁵⁶ Deze integrale belangstelling voor de emotionele band met de echtgenotes is opvallend, want de omgang tussen de seksen was in biografieën over staatslieden uit deze periode tot een jaar of tien terug nog nauwelijks een issue.⁵⁷ De heren gaan wat dit betreft niet *all the way*. Inzichten uit de gendergeschiedenis worden niet toegepast.⁵⁸ Dat is een omissie, want de huwelijksrelaties worden gekenschetst als uitgesproken kameraadschappelijk. Vooral in het geval van Van der Goes. Volgens Waldeck kon in de diplomatie de intellectuele

55 Postma, *Alexander Gogel*, 148, 174.

56 Tomson, *Cornelis van Foreest*, 242-255, 242.

57 Wel aandacht voor de relaties met vrouwen van de gebiografeerde, maar zonder oog voor de (aanwijsbare) politieke verbanden, toonde Bert Koene, in zijn *Schijn-gestalten. De levens van diplomaat en rokkenjager Gerard Brantsen (1735-1809)* (Hilversum 2013).

58 Zie voor een dergelijke gender-aanpak: Mineke Bosch, 'Worstelen met gender en de biografie: een themarecensie', *BMGN – Low Countries Historical Review* 127.3 (2012) 50-67; Mineke Bosch, 'Gender and the Personal in Political Biography. Observations from a Dutch Perspective', *Journal of Women's History* 21.4 (2009) 13-37.

49 Waldeck, *Maarten van der Goes*, 346, 348.

50 Waldeck, *Maarten van der Goes*, 247-248.

51 Waldeck, *Maarten van der Goes*, 266-267.

52 Postma, *Alexander Gogel*, 212, 173-174.

53 Postma, *Alexander Gogel*, 58.

54 Postma, *Alexander Gogel*, 91

aanwezigheid en sociale betrokkenheid van een echtgenote van essentieel belang zijn. 'Het voeren van een diplomatieke huishouding is ook vandaag de dag geen sinecure', voegt de oud-diplomaat er nog aan toe.⁵⁹ De hechte echtelijke samenwerking in de onofficiële politieke sfeer kan ook heel goed worden begrepen vanuit de laatachttiende-eeuwse politieke cultuur zelf. Deze toentertijd vaker voorkomende praktijk past in de veel grotere onderzoeksthematiek van (vrouwelijke) informele invloed.⁶⁰

Duidelijk is wel dat de gearticuleerde gevoelens van de gebiografeerden uit de bronnen worden opgepikt. Het gaat veelal om zelfreflecties, op basis waarvan de biografen een publiek zelfbeeld reproduceren dat de gebiografeerden destijds ten dele zelf al creëerden. Heel optimistisch zijn de biografen over de mogelijkheid van een echt persoonlijke kennismaking met hun onderwerp niet. Waldeck stelt dat Van der Goes' 'diepere roerselen' zich niet laten kennen wegens een gebrek aan egodocumenten en particuliere correspondentie. Ook Tomson noteert dat de 'persoonlijke binnenkant' van Van Foreest in het familiearchief vrijwel geheel ontbreekt, aangezien dat geen persoonlijke correspondentie bevat.⁶¹ Volgens Tomson tonen de selectief weggooid

stukken een bewust geschapen profiel.⁶² Deze redenering zou opnieuw nog verder kunnen worden doorgetrokken naar de klassiek republikeinse invloed op de politieke cultuur van die tijd. Wellicht hielden de Bataven hun meest innerlijke gevoelens opzettelijk verborgen uit vrees dat openheid daarover afbreuk zou doen aan het deugdzame imago dat zij in het openbaar probeerden op te houden?⁶³ Naar Tomson vermoed, kwam de weggooiwoede voort uit gevoelens van miskenning en vernedering, die niet meer geuit konden worden na 1813, toen het Oranjegevoel triomfeerde. Dit is weer een ander intrigerend emotiehistorisch thema. Het lijkt te gaan om een trauma dat in families als Van Foreest nog lang heeft kunnen doorwerken.⁶⁴

Tot slot

Tomson, Waldeck en Postma zijn bijzonder alert op de relevantie van de relatie emotie-politiek, die uit hun bronnen aan alle kanten lijkt op te bruisen. Inzichten uit het rijkgeschakeerde veld van emotiegeschiedenis kunnen dan ook zeker verkend en uitgewerkt worden in biografieën over Nederlandse 'revolutionairen', al noemen de besproken biografen ze zo liever niet. Met kennis van het (inter)nationale historisch

59 Waldeck, *Maarten van der Goes*, 55.

60 Waldeck, *Maarten van der Goes*, 55, 87, 103; Tomson, *Cornelis van Foreest*, 136-137, 193, 194, 118; Postma, *Alexander Gogel*, 205. Zie mijn eigen Schimmelpenninckbiografie. Voor een historiografisch overzicht en een voorbeeld van een vergelijkbare huwelijkse relatie, zie: Edwina Hagen, 'Rondborstige sentimenten in de Nationale Vergadering'. Sekseverhoudingen, parlementaire politiek en de macht van emotie', *Historica* 44.1 (2021) 3-9; zie ook: Henk te Velde, 'Vrouwen, salons en de ontwikkeling van het parlement. Een vergeten begin in de Franse negentiende eeuw', *Tijdschrift voor Genderstudies* 10 (2007) 41-53.

61 Tomson, *Cornelis van Foreest*, 10.

62 Tomson, *Cornelis van Foreest*, 59; hierover ook: Arianne Baggerman, 'De dynamiek van de herinnering. Autobiografische terugblikken op een tijdperk van revolutie', in: Frans Grijzenhout e.a. eds., *Het Bataafse Experiment. Politiek en cultuur rond 1800* (Nijmegen 2013).

63 Linton, *Choosing Terror*, 40 (passim). Zie voor het Nederlandse klassiek republikanisme: Wyger Velema, *Republicans. Essays on Eighteenth-Century Dutch Political Thought* (Leiden en Boston 2007).

64 Wat overeenstemt met verhalen die sommige nazaten vertelden tijdens de door Marleen de Vries en mijzelf in 2015 georganiseerde 'nazatendag' aan het Binnenhof in Den Haag: J. de Vries, 'Revolutie van de dag. Bataafse patriotten bezetten Kamer', *de Volkskrant*, 20-11-2015.

revolutiedebat over de politieke dimensie van emoties kan de relatie emotie-politiek nog meer gepreciseerd en gecontextualiseerd worden. Emotiehistorici bevragen het denken en voelen en de daaruit voortvloeiende (politieke) gedragskeuzes van het concrete individu. Daarmee voorziet hun onderzoek in een schakel met de meer *structure* georiënteerde revolutie-onderzoekers. Biografen kunnen het individuele overstijgen door problematisering en historisering van de gesignaleerde emoties *zelf*. Analyse van de contextafhankelijkheid van getraceerde emoties betekent bovendien een verdere verscherping van hun inzicht in de werking van de door hen geanalyseerde politieke machtsverhoudingen en bijbehorende individuele drijfveren. Biografen kunnen hiermee helpen grotere vragen te beantwoorden zoals welke emoties en emotiestijlen bepalend waren voor de Nederlandse politieke revolutiecultuur, en waarin zij overeenkwamen of verschilden van die van de Franse en Amerikaanse. Hebben de verschillende emotieculturen, bijvoorbeeld, de diplomatieke verhoudingen of wederzijdse beïnvloeding beïnvloed? De uitkomsten hiervan kunnen worden ingebracht in de lopende historische discussies over internationaal gedeelde politiekulturele praktijken in de *Age of Revolutions*.⁶⁵ Een grote hoeveelheid theorieën en methodologische instrumentaria staan hem of haar hierbij inmiddels ter beschikking.⁶⁶

Over de auteur

Dr. Edwina Hagen onderzoekt de Nederlandse politieke cultuur van de laat achttiende eeuw aan de hand van thema's als *self-fashioning*, karaktermoord en (politieke) sekseverhoudingen. Hagen werkt momenteel aan een binnenkort te verschijnen Routledge-bundel over *Autobiography and Reputation Politics*. Zij publiceerde onder andere *President van Nederland. Rutger Jan Schimmelpenninck 1761-1825* (Amsterdam, 2012).

E-mail: e.hagen@vu.nl

65 Nathan Perl-Rosenthal, 'Atlantic Cultures and the Age of Revolution', *William and Mary Quarterly* 74.4 (2017) 667-697.

66 Geschied als eerste kennismaking zijn: Ute Frevert, *Emotions in History — Lost and Found* (Budapest 2011); Susan J. Matt and Peter N. Stearns, *Doing Emotions History* (Urbana 2014); Susan Broomhall ed., *Early Modern History. An Introduction* (London/New York 2017); Jan Plamper, *The History of Emotions. An Introduction* (Oxford 2012).